

Слободанка В. Перкучин

slobaperk@yahoo.com

(Филозофски факултет – Русистика, Нови Сад)

ДИЈАХРОНИЈСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ У СТУДИЈСКИМ ПРОГРАМИМА РУСИСТИЧКИХ КАТЕДРИ У СРПСКОЈ ГОВОРНОЈ СРЕДИНИ

САЖЕТАК

Рад представља дескриптивно и прескриптивно сагледавање програмског дела курикулума у домену језичке дијахроније, њихово вредновање и критичку оцену уз давање начелних сугестија за корекцију у оквиру креирања јединственог и непротивуречног модела система наставе у датој области на студијама русистике у српској говорној средини.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: дијахронијске дисциплине, високошколска русистика, студијски курикулуми (програм), опис, анализа, евалуација, корекција, унификовани модел система наставе.

2 ијахронијске дисциплине¹⁾ проучавају језик из његове историјске перспективе и од изузетног су значаја за формирање теоријско-лингвистичке, културолошке, преводачке, књижевнонаучне, а делимично, и комуникативне компетенције студената-филолога (русиста), те стога чине обавезан део студијских курикулума свих славистичких катедри.

С обзиром на то да курикуларна ситуација у домену историјског филолошког подручја до сада није била предмет емпиријског истраживања,²⁾ а како од концепције, квалитета и познавања поменутих докумената зависи успешност извођења, односно планирања, организације, реализовања и евалуације наставе, овом приликом биће извршено поређење програмског дела студијских курикулума, што подразумева опис, анализу и вредновање, те дате начелне сугестије за њихову корекцију³⁾ са крајњим циљем иницирања креирања унификованог и непротивуречног модела система наставе језичке дијахроније у високошколској русистици у српској говорној средини.

Спецификације предмета (силабуси) славистичких катедри са српског језичког подручја⁴⁾ као програмски део курикулума,⁵⁾ којим се дефинише конкретизација студијског плана, прецизирају циљеви, задаци, садр-

жаји, методе реализације и евалуације наставног процеса из дијахронијских предмета, у складу са општом концепцијом израде ових докумената, садрже, углавном, идентичне, универзалне параметре.⁶⁾

Назив предмета у свим славистичким центрима је истоветан (Старословенски језик, Упоредна граматика словенских језика, Историјска граматика руског језика, Историја руског језика),⁷⁾ мада се у извесним случајевима може разликовати њихов садржај (Историја руског језика у Нишу у односу на предмете истог назива у Новом Саду и Београду)⁸⁾, статус свих предмета се дефинише доследно као обавезан (податак изостаје у београдским спецификацијама), док је фонд часова предавања и вежбања варијабилан (Београд – Старословенски језик (1+1), Упоредна граматика словенских језика (2+0), Историја руског језика (1+3); Никшић – Старословенски језик (1+1), Историјска граматика руског језика (1+1); Ниш – Старословенски језик (2+0), Упоредна граматика словенских језика (2+0), Историја руског језика (2+0); Нови Сад, – Старословенски језик (2+1), Историја руског језика (2+2)).⁹⁾ Број бодова по предмету износи 3 ЕСПБ по курсу, односно семестру

- 1) Под дијахронијским дисциплинама према актуелним курикулумима (акредитовани или предложени за акредитацију важећи ак. 2008/09, односно 2009/10) русистичких катедри са српског говорног подручја (Београд, Косовска Митровица, Ниш, Нови Сад, Никшић) подразумевају се Историјска граматика руског језика, Историја руског језика, Старословенски језик и Упоредна граматика словенских језика. Списак докумената презентује се на крају рада.
- 2) Иако су о улози и значају историјских лингвистичких дисциплина на студијама русистике излагали истакнути слависти (Горшкова 1984: 83-87; Иванов 1979:140-148; Гак 1976:51-67 и др.), а код нас Б.Терзић (Терзић 1970-71:1-4, 1985:61-65; 1983:251-256; 1999:33-40: 41-46) и Р. Маројевић (Маројевић 1986:21-41; 2000:143-150), у руској, као и у широј методичкој пракси, до сада није било дисертационих и монографских студија, које би се бавиле дескрипцијом, прескрипцијом и оптимизацијом система наставе у високошколској русистици.
- 3) Предлог ће обухватити општу концепцију докумената, обим и структуру образаца, као и опште параметре уз осврт на формулисање основних компоненти наставе у целини. Детаљна разрада силабуса за сваки од појединих предмета, као и истраживање у области студијских планова биће спроведени другом приликом.
- 4) Из објективних разлога спецификације предмета студијског центра у Косовској Митровици нису биле доступне, те стога неће бити укључене у преглед.
- 5) У даљем излагању у смислу диференцирања програмског дела курикулума користи се термин студијски програм у синонимичном значењу.

6) Опште елементе чине: назив студијског програма, врста и ниво студија, назив предмета, шифра, статус предмета, име и презиме наставника и сарадника, број кредита (ЕСПБ), предуслов за слушање предмета, образовни циљ, исход образовања (стечена знања), садржај (структура) предмета, методе извођења наставе и савладавања градива, наставна средства (удбеничка и обавезна литература и лектира), број часова активне наставе, други облици наставе, студијски истраживачки рад, остали часови, принципи евалуације (предиспитне и испитне обавезе – начин и облик провере знања и оцењивања – поени). Београдска спецификација наводи још и изборно подручје / модул, док су документи катедре у Никшићу конципирани као календарски план извођења наставе, са урачунатим седмицама за завршни испит, упис оцене, оверу семестра и допунску наставу, те поправни испитни рок, а садрже и посебне рубрике / назнаке за предмет (оптерећење студената недељно или у току семестра, презиме и име наставника који је припремио податке).

7) У неким документима пре Болонске реформе, овај предмет, уколико је предаван засебно од Историјске граматике руског језика фигурирао је под називом Историја руског књижевног језика (наставни план и програм катедре у Новом Саду ак.1996/97).

8) На катедри у Нишу Историја руског језика је синоним за Историјску граматiku руског језика, док се у Новом Саду уз историјску фонетику и морфологију експлицитно наводе и садржаји из историје руског књижевног језика, а београдска спецификација за књигу предмета указује на овај аспект предмета у циљевима наставе, али не и у садржају.

9) Стање у Косовској Митровици може се реконструисати на основу планског дела курикулума – Старословенски језик (2+1), Историја руског језика (2+2).

(Ниш – 6 ЕСПБ),¹⁰⁾ шифра варира или је изостављена, а рубрика предуслов /услов за слушање предмета, односно, предмети предуслови (условљеност другим предметима) не садржи прецизиран захтев у овом погледу или чак стоји – без, односно нема услова, није условљен другим предметима.

Основне компоненте система наставе (циљ наставе, наставни садржаји, методска упутства, наставна средства. критеријуми евалуације) од суштинског су значаја за конципирање, реализовање и евалуацију наставног процеса, те стога чине основну структуру и свих студијских програма у области дијахроније.¹¹⁾

Циљеви наставе, будући да условљавају све остале компоненте наставног система, у свим студијским програмима наводе се доследно¹²⁾ као образовни циљ или циљ (изучавања) предмета, а њихов садржај је, у основи, заједнички, било да садржи ужу (оквирну) или нешто ширу (детаљнију) формулацију. Уз основни циљ неки силабуси дају и исход предмета (Београд, Ниш, Нови Сад), односно, коначни циљ, у смислу примене стечених знања.

Наставне садржаје, њихову структуру, односно преглед наставних садржаја по темама и редослед њиховог излагања све спецификације, као документи структуралног типа, дају без прецизирања интензитета и екстензитета наставног градива, а одликују се разнородношћу, која је условљена трајањем курсева (један или два семестра), чињеницом да ли се предвиђају вежбе из датог предмета, суштинском разликом у карактеру предмета (Историјска граматика руског језика, односно Историја руског језика са или без тема о развоју руског књижевног језика).

Програмски део свих курикулума, базира се на предлагању традиционалних тема, а варирање је присутно у погледу концепције овог дела документа. У из-

10) Чињеница да се предмети бодују различито (једносеместрални предмети у Косовској Митровици 3 ЕСПБ, Ниш 6 ЕСПБ) указује на потребу уједначавања критеријума и начина бодовања.

11) Као што је познато осталим компонентама наставе (задачи, приступ, процес, принципи) бави се шири методичко-дидактичка документација.

12) У спецификацији за књигу предмета београдске катедре за Историју руског књижевног језика 1 омашком су унесени подаци за лексикологију и лексикографију, те је као релевантан третиран документ за други семестар.

весном броју силабуса не наводи се експлицитно увод у предмет, односно, историјско-лингвистичке напомене, као што су дефиниција предмета као научне дисциплине, његов историјат, преглед најпознатијих филолога и историчара језика, историјски подаци о периоду који покрива садржај предмета и сл. (Упоредна граматика словенских језика у Нишу, Старословенски језик и Историја руског језика – Нови Сад), док други то формулишу крајње сажето (Историја руског језика у Нишу и Београду) или уопштено (Историјска граматика руског језика у Никшићу). Примећује се и неуједначеност између садржаја фонетике и морфологије, тако да се стиче утисак да је понегде акценат на морфолошким категоријама (Историја руског језика у Нишу и Београду) или морфолошки део у потпуности изостаје, с тим да се у фонетици даје преглед само вокалског система (Упоредна граматике словенских језика – Ниш).¹³⁾ Равноправан третман тема из фонетике и морфологије пружају силабуси за Старословенски језик (Нови Сад, Никшић, Ниш), те за Историјску граматику руског језика у Никшићу и Историју руског језика (Нови Сад, Београд), док је спецификација за Старословенски језик на русистички у Београду урађена прилично несистематично са измешаним садржајима уводног карактера и градивом из фонетике и морфологије, а код Упоредне граматике словенских језика на истој катедри структура предмета се дефинише штуро и уопштено. Историја руског језика у Новом Саду укључује и осврт на наставак и развој руског књижевног језика, који изостаје у програму русистике у Нишу и Београду.¹⁴⁾

Наставне методе или методска упутства као сугестије за извођење наставе и презентовање градива, те остваривање наставно-образовног процеса у студијским програмима за дијахронијске предмете наводе се без изнимке и то као методе извођења наставе или методе наставе и савладавања градива, али садрже искључиво оквирна методска упутства чије су формулације прилично уопштене, дате оријентације ради и без подробнијих упута за рад, посебно када се ради о практичном аспекту наставе

13) Консонантски систем на овој катедри се изучава на дипломским академским студијама са нумеричком ознаком 2, док се на основним академским студијама курс не нумерише.

14) У Београду се проучавање развоја руског књижевног језика помиње само у циљевима предмета.

(примера ради, београдска спецификација за Упоредну граматику словенских језика помиње само предавања као облик наставе, а не и методологију).

Наставна средства се у документима предочавају доследно и укључују углавном основну литературу (уџбеници, хрестоматије), која служи као полазна основа за стицање елементарних знања из дијакхроније, ексцерпцију и утврђивање градива, те припрему за проверу знања, односно полагање испита, при чему преглед литературе садржи релативно потпуне библиографске податке, уз извесне недостатке и омашке.

Услови за евалуација (провера и оцена знања) у курикулумима се заснивају на Болоњском принципу вредновања знања, сходно чему се у свим силабусима прописују предиспитне и испитне активности уз прецизирање система награђивања. Као предиспитне обавезе предвиђају се, превасходно, похађање наставе, активност на часу, колоквијуми, провера знања кроз парцијалне тестове, а понегде и семинари,¹⁵⁾ као и домаћи задаци¹⁶⁾, док испитне обавезе чини завршни испит (усмено излагање или писмени рад). Свака од активности награђује се поенима, чији коначни збир износи 100. У погледу врсте обавеза, начина провере и награђивања знања (број поена за поједине активности,

15) Вежбе на предметима језичке дијакхроније, према увиду у актуелну праксу забележену у студијским програмима, своде се, по правилу, на утврђивање теоријски изложеног градива на предавањима и практичну фонетску, граматичку и лексичко-етимолошку анализу уз историјско-компаративни коментар, те преводјење и тумачење текстова из хрестоматија (Старословенски језик, Историјска грамика руског језика, односно Историја руског језика) или одабраног материјала (Упоредна грамика словенских језика). У неким центрима (Београд, Никшић, Ниш) за поједине предмете предвиђа се и израда семинарског рада, што пружа могућност да се студенти огледају и у самосталном научноистраживачком раду кроз писање, излагање и одбрану семинарских радова и на тај начин упознају са начином кориштења литературе, приручника, речника, библиографија, са основама методологије историјсколингвистичких истраживања и технике научног рада, а уједно доприноси и развијању практичних знања (писање и изражавање) из савременог руског језика. У Никшићу за семинарски рад из Старословенског језика додељује се 2 поена, док Историја руског језика у Нишу носи 15 поена. Будући да београдска спецификација израду семинарског рада помиње само у методама наставе, а не и у табели за евалуацију, није познат начин бодовања.

16) Домаћи задаци на никшићкој катедри се као двократна предиспитна активност из Историјске граматике руског језика бодују са 2,5 поена (укупно 5), док се из Старословенског језика додељује укупно 3 поена (1 поен по задатку). У осталим студијским центрима ова врста самосталне активности експлицитно се не наводи, па није могуће претпоставити да ли се и предвиђа.

као и омер поена за предиспитне и испитне обавезе) присутна је разноликост. Предиспитне активности се бодују у распону од 30 или 45 до максималних 55 поена, док се завршни испит вреднује са 45, 55, а највише 70 поена. Праг за прелазну оцену по стандардима (55% оцене, односно, 55 поена) наводи се само у силабусима у Никшићу, при чему је различито и непрецизно дефинисан (Старословенски језик / 55 поена, Историјска грамика руског језика I / 51 поен, Историјска грамика руског језика II / 50 поена).

На основу предоченог може се закључити да студијски програми за историјско језичко подручје нису уједначени и имају извесне мањкавости и пропусте, те стога подлежу критичком аналитичком осврту и процени.

У вези са концепцијом силабуса, и поред њихове релативне унификованости, евидентно је да би они својим формалним аспектом могли да буду уједначенији, при чему је, веома важно, да се разликују од плана реализације наставе.¹⁷⁾ Примедбе формалног карактера би се при том, тичале обима, концепције и структуре, односно параметара самих образаца,¹⁸⁾ док се суштинске односе на проблем дефинисања компоненти наставе.

Осим просторне скућености образаца, мањкавост докумената представља и чињеница да се у рубрици предуслови за слушање одређеног дијакхронијског предмета услов не дефинише или се чак даје негативна препорука, док одељак за посебне напомене/назнаке у коју би се за изворне русистичке дијакхонијске дисциплине могао унети податак на којем се језику настава изводи (руски или српски), односно, врши провера знања и полагау колоквијуми или испити постоји само у једном силабусу (Никшић), али није попуњена. Изостављање оваквог податка, недостатак је, када се има у виду да се ради о изучавања страног језика.

17) Календарска схема реализовања наставног процеса (катедра у Никшићу) за студенте је прилично неприкладна, будући да се парцелисањем садржаја губи осећај за компактну структуру предмета и поједине целине у градиву, а при том је и недовољно поуздана, пошто календар наставе на универзитету може да варира у зависности од године, па би била погоднија класична структура програмског дела курикулума каква се среће у другим центрима, само знатно проширена и исцрпнијег садржаја.

18) Ограниченост и разнородност, као и претерана селективност и штурост излагања условљена је управо техничким проблемом уклапања у стандардом за акредитацију предвиђен, при том, веома ограничен образац (формат А4).

Будући да се циљ наставе у појединим курикулумима дефинише формално и штуро, при чему се ограничавају само на основни (општи) циљ као што је стицање и задржавање релевантних информација, било би пожељно да се, осим подробнијег образлагања ове компоненте изврши и уједначавање према документима, који прецизирају и исход образовања (исход наставе или стечена знања) у смислу примене стечених знања, што би било од користи и за информисање студената о значају изучавања дијакроне уопште, као и њихово мотивисање за савладавање садржаја из појединих историјских филолошких дисциплина.

У погледу навођења садржаја предмета недостаци се не могу занемарити, како у случају изостајања експлицитно истакнутих уводних напомена о предмету проучавања, његовом историјату и развоју научне мисли у датој области, тако и у погледу равноправног третмана тема из фонетике и морфологије (делимично синтаксе).

Озбиљну замерку заслужује и одсуство јасне поделе на садржаје теоријске и практичне наставе у формулисању свих компоненти наставе, а посебно садржајног дела, при чему изузетак чини београдски силабус за Старословенски језик, те спецификације за оба дијакронејска предмета, који се слушају на катедри у Новом Саду (подела је и ту начелног и формалног карактера), док се у Никшићу уз поједине тематске целине наводе и споменици уз одредницу П (за предавања) или В (за вежбања), али врло непрегледно, инкорпорирано у општи садржај и прилично нејасно дефинисано с обзиром на тему. У осталим документима предочавање корпуса за практичну наставу (списак споменика) изостаје, а самим тим, и одломака на којима се врши увежбавање читања, фонетска и морфолошко-синтаксичка, етимолошка и лексичка анализа, коментаришу и преводе стари текстови. Ова информација се или потпуно изоставља или се даје само уопштено, попут „демонстрација на старословенским”, односно, „староруским споменицима” или, пак, као констатација да се увежбавање читања, анализа и превод врши на старословенским или староруским споменицима. У Никшићу се, додуше, уз поједине тематске целине, помињу и називи, али прилично несистематизовано и стиче се утисак, селективно.

С обзиром на то да се методе наставе или методска упутства за извођење наставе у свим студијским програмима дају прилично штуро, те да се формулације крећу у оквиру уопштених и кратких дефиниција дидактичког типа: когнитивна, структурална, демонстративна, аудио-лингвална, монолошка, дијалогска, консултативна, компаративна метода или чак описног, попут навођења облика кроз који се обавља презентовање садржаја и одвија наставни процес (предавања, вежбе, читање, превод, граматичка анализа, семинарски радови, домаћи задаци, разговор, консултације) било би пожељно да се ова компонента студиозније разради, те поменути дидактичко-методички термини потпуније објасне уз прецизирање на коју се врсту наставног процеса односе уз указивање на конкретан и шири контекст њихове примене.¹⁹⁾

Литература која се, како је констатовано, своди на основне уџбенике, при том старијих или поновљених традиционалних издања, углавном, је на српском језику (осим за изворне дијакронејске дисциплине), што је недостатак када се има у виду да се ради о студијској групи за руски језик. У библиографским подацима, по правилу, изостаје назив издавача (изузетак представља силабус за Старословенски језик у Нишу и Новом Саду, као и спорадични, али ретки примери у неким другим курикулумима), новосадска спецификација за Историју руског језика изоставља, вероватно омашком, и податак о месту издавања. У силабусима за Старословенски језик и Историјску граматику руског језика катедре у Никшићу не прецизира се да ли се уџбеници, који су издати у Москви и Санкт Петербургу, а наводе се на српском језику, користе у преводу или се ради о библиографској омашци.

Одсуство информације о приручницима на основу којих се врше вежбања на појединим предметима (хрестоматије се наводе доследно само за Старословенски језик, док за изворне русистичке дијакронејске дисциплине таквих података нема), озбиљан је пропуст, као и чињеница да изостају збирке задатака, односно, било какви практикуми са контролним вежбањима (изузе-

19) Очигледно је да су напомене овог другог типа више упућене студентима, док први углавном дају оријентацију наставницима и сарадницима, али ни једне ни друге не дају конкретне напомене важне за извођење наставе.

так чини приручник за Упоредну граматику словенских језика у Нишу, из чијег се наслова не види о каквој се врсти методичког помагала ради).

Недостатак представља и отсуство прегледа шире литературе за припрему испита (за Старословенски језик помиње се Свето писмо Старог и Новог завета ради превода и тумачења текстова), израду семинарских радова и додатно информисање и усавршавање из дате области, као и помињања енциклопедија, лексикона и речника, који представљају важан извор за проучавање, како историје језика, тако и за стицања ширих лингвокултуролошких знања и усвајање појмова општеобразовног карактера. Уз проблем допунске литературе везано је и питање лектире, научних огледа, историјских монографија или историјско-културолошких текстова из појединих области као миљеа за боље усвајање садржаја предвиђеног градивом.

С обзиром на то да се настава из ширестручних предмета изводи за студенте различитог профила (чак и нефилолошког), већ поменуто изостављање литературе на руском језику за шире стручне дисциплине може се сматрати разумљивом (нехомогеност група), али и не и оправданом праксом. У овом се погледу издваја никшићка русистика са два наслова уџбеника из Старословенског језика (наведени, додуше, на српском језику), као и београдска, која препоручује један руски уџбеник, за разлику од центара у Нишу и Новом Саду, који их уопште не помињу, као и оба документа за Упоредну граматику словенских језика. Овакво стање, доказ је да се спецификације за дате предмете израђују једнообразно, без узимања у обзир специфичности студијске групе за коју се настава изводи. У случају студија русистике то је понајмање разумљиво и оправдано, с обзиром на богату традицију руске историјске филологије и новију продукцију уџбеника и приручника, као и допунске литературе за историјске лингвистичке предмете, која код нас, нажалост, изостаје. За изворне русистичке дијакхронијске дисциплине библиографија је, према очекивању, на руском језику, али и ту је ситуација није у потпуности уједначена, а самим тим, ни задовољавајућа.

У домену евалуације и провере знања као финалне компоненте система наставе, будући да је прописана у

складу са стандардима за акредитацију, све славистичке катедре у погледу бодовања предиспитних (30 – 55 поена) и испитних обавеза (45 до 70 поена), задовољавају критеријуме, мада различито, док би у вези са доњим прагом пролазности на испиту, будући да га наводи само једна катедра и то опречно, било добро да се изјасне и остале катедре ради унификације.

На крају овог критичког осврта на студијске програме, мора се још једном истаћи чињеница да се, уз евидентне пропусте, мањкавости, недоследност, не-систематичност и општу неуједначеност у приступању изради докумената, који дефинишу компоненте наставног процеса као практичне регулаторе наставе, извешан број недостатака, мора приписати самој форми и просторној скучености силабуса, што представља и ограничавајући фактор за студиозније дефинисање компоненти наставног процеса. Ипак, објективности ради, мора се признати да међу документима има и оних који су знатно озбиљније урађени (у целини или у погледу појединих компонената) и захтевају само извесно проширење или мању дораду и систематизовање, уз пожељне иновације, али и оних који се у опису сваке компоненте свде на једну до две реченице.

У целини стиче се, ипак, утисак да је, у овом случају у извесној мери присутна и већ констатована ригидност наше методичке праксе која је, када је реч о изради програма за наставу страног језика уопште, склона да се ослања на интуитивно извођење наставе полазећи од става да настава страног језика због своје специфичности не може подлегати објективним правилима, као и мишљења да студијски програми на високошколском нивоу нарушавају академску слободу универзитетских наставника.²⁰⁾ Из наведених разлога до сада се недовољно студиозно прилазило састављању овог документа, чиме се задовољавала тек административна форма, а не и стварао документ који одражава и диктира стање у наставном процесу и по коме се равнају у свом раду и наставници и студенти. С обзиром на чињеницу да је нови Болоњски приступ у конципирању курикулума захтевнији од претходног, оправдана је нада се да ће до наредног акредитационог периода бити уочени сви

20) О овој проблематици сериозно излаже Димитријевић (Димитријевић 1991: 21-32).

пропусти самих образаца за састављање курикулума, дат јединствен модел ширег формата, као и подробније истакнути критеријуми за њихово попуњавање, што би, уз искуства стечена у току овог акредитационог процеса, требало позитивно да се одрази на саму концепцију форму и садржај документа, те изрази и нови однос према студијским плановима и програмима и њиховом месту у наставном процесу.

Сугестије за креирање универзалног модификованог и унификованог обрасца валидног за све дисциплине²¹⁾ тичале би се, као што је већ при критичкој процени помињано, унификовања и дораде његове формалне концепције, као и просторног и тематског проширивања, при чему је пожељно да документ у многоме превазилази садашњи ограничени формат (А4), по узору на руске програме, који имају знатно ширу и студиознију форму,²²⁾ док би у погледу општих параметара требало да уз постојеће елементе (врста студијског програма, назив предмета, статус, тип, број бодова, нумеричка ознака) садржи и податак о предуслову за слушање предмета (одслушани курсеви језичке дијахроније са претходних година студија, односно нижи курс датог предмета, те Увод у славистику),²³⁾ а као посебну напомену за ужестручне дисциплине и на ком се језику изводи настава, односно, пишу семинарски радови, обавља провера знања и полагање колоквијум или испит (руски или српски).

Уз прецизније и подробније дефинисање циљева и исхода, те метода извођења наставе, систематизовање, прегруписање и допуњавање садржаја и терминологије, иновирање и проширивање литературе уз увођење руских наслова за све предмете²⁴⁾, уједначавање начина и вредновања провере знања било би неопходно, за сваку од компоненти стриктно раздвојити теоријски и

практични аспект наставног процеса уз вођење рачуна о успостављању координације и сукцесије, односно превазилажења, колико год је то реално могуће, познатог проблема усклађености и синхронизованости теоријског и практичног курса, што се очитује, како на плану циљева и задатака, садржаја, тако и организације извођења теоријске и практичне наставе из језичке дијахроније у целини. Садржајни део свих предложених силабуса би уз традиционалне, требало да укључује и теме из дисциплина граничног подручја, са освртом на историјски, културолошки или духовно-филозофски план појединог предмета, а у преглед наставних средстава уз обавезне уџбенике, било би неопходно укључити хрестоматије са списком споменика и одломака за анализу, практикуме и збирке задатака, као и ширу допунску, те помоћну литературу (речници, лексикони, енциклопедије и др.), која је за студенте информативног и едукативног, док за наставнике може да буде стручно-оријентационог карактера.

Евалуациони део требало би да буде осмишљен у виду универзалне табеле која укључује податке о оцени знања (максимални број поена 100), предиспитним обавезама (теоријска настава – похађање, практична настава – активност на часу, евентуално, израда домаћих и контролних задатака и број бодова, колоквијум /усмено или писмено, тест, семинарски рад). Завршни испит би обухватао теоријски (усмено излагање на по два питања из градива) и практични део (читање и превод, фонетска или морфолошка анализа),²⁵⁾ а у случају Историје руског (књижевног) језика уз класичан начин провере могао би да следи и краћи разговор о семинарском раду. У продужетку одељка о евалуацији корисно је и давање обавештења студентима о правилима полагања испита (обавеза похађања наставе, активног учествовања, извршавања предиспитних обавеза) и навођење доњег прага пролазности.²⁶⁾

21) Иновирање и уједначавање у домену дефинисања компонента за сваки од дијахроничких предмета понаособ захтевала би студиознију разраду, те ће овом приликом, оправдано, изостати.

22) ПК РЯ 2007 – Русский язык и его история. Программы кафедры русского языка для студентов филологических факультетов государственных университетов /специальность 2001 Русский язык и литература. Издание 2-е исправленное и дополненное (под. общей ред. М.Л.Ремнёвой) – официальный сайт Филологического факультета МГУ им. Ломоносова.

23) Српски језик или други словенски језик и сл., не би се посебно наводио јер се то регулише самом концепцијом размештаја предмета из историјске лингвистике по годинама и семестрима.

24) Оптимално би, дакако, било, да се уз поменуто, и настава из предмета шире струке изводи за студенте русистике посебно.

25) Испит из Упоредне граматике словенских језика у свом практичном делу треба да одражава специфичност предмета, те је апсолутна унификација немогућа.

26) У случају да то експлицитно захтева стандард за акредитацију може се изградити и унети у силабус и приказ оптерећења студената недељно, као и у току семестра са детаљним описом и израчунавањем сатнице у погледу свих наставних, и ваннаставних обавеза, као и индивидуалних и консултативних обавеза, али би такав преглед зависео, и од избора и обима одабране литературе, као и варијетета наставног процеса (семинари, реферати и сл.).

На крају овог излагања, треба још једном указати на чињеницу да се на квалитет важећих студијских програма на студијама русистике у универзитетским центрима са српског језичког и социокултурног подручја неминовно одражава евидентно одсуство јединственог система наставе дијахроничких дисциплина, а услед непостојања разрађене концепције наставе у датој области, циљеви, методе, техника реализације наставног процеса, садржаји и облици организовања наставе постају зависни од субјективне процене предметних наставника, њихове личне иницијативе и педагошке интуиције, те би, уз дужно поштовање истих, несумњиво било вредно осмислити конкретан предлог оптимизације и унификације студијских курикулума у програмском делу (као и планском). У домену студијских програма то би значило дефинисање и уједначавање основних компонената система наставе, што би пружило основу за рационализацију и повећање ефикасности организације наставе, избора и презентације студијских садржаја, као и иницијативу за примену и израду концепцијски одговарајућих уџбеника и приручника, саображених специфичностима наставе језичке дијахроније српској говорној и социокултурној средини. Предлагањем јединственог модела наставе, како за сваки предмет понаособ, тако и у датој области у целини, ма колико апсолутна унификација и оптимизација у реалним условима била релативна, понудила би се нова решења чиме би био дат допринос креирању систематизованијих, уједначенијих и студиозније урађених силабуса уз поштовање свих специфичности поједине дисциплине, као и стручно-научних, педагошко-психолошких, те акредитационо-административних захтева и на тај начин погодно унапређењу организовања и извођења наставног процеса у домену језичке дијахроније у високошколској русистици код нас.

ИЗВОРИ

- СК БГ КРЈ – *Студијски програма Каџедре за руски језик и књижевност Филолошкој факултету Универзитета у Београду, Основне академске студије (распоред предмета по семестрима и годинама студија – план извођења настава и спецификација предмета за књиу предмета)*, Београд 2008/09. – официјелни сајт ФФ и документ катедре.
- СК КМ – *Студијски програма Каџедре за руски језик и књижевност Филозофској факултету Универзитета у Приштини (Косовска Митровица), Основне академске студије (распоред предмета по семестрима и годинама студија)*, Косовска Митровица 2008/09. – официјелни сајт ФФ.
- СК НИ – *Студијски програма Каџедре за руски језик и књижевност Филозофској факултету Универзитета у Нишу, Основне академске студије (распоред предмета по семестрима и годинама студија и спецификација предмета)*, Ниш 2008/09. – официјелни сајт ФФ.
- СК НИК – *Студијски програма Каџедре за руски језик и књижевност Филозофској факултету Универзитета у Никшићу, Основне академске студије (распоред предмета по семестрима и годинама студија и план реализације предмета)*, Никшић 2008/09. – официјелни сајт ФФ.
- СК НС – *Студијски програма Каџедре за руски језик и књижевност Филозофској факултету Универзитета у Новом Саду, Основне академске студије (распоред предмета по семестрима и годинама студија и спецификација предмета)*, Нови Сад 2008/09. – официјелни сајт ФФ.
- СК БГ КСЈ – *Студијски програма Каџедре за српски језик и књижевност Филолошкој факултету Универзитета у Београду (распоред предмета по семестрима и годинама студија и спецификација предмета за књиу предмета)*. – официјелни сајт ФФ и документ катедре.
- СК НС – *Студијски програма Одсека за српски језик и књижевност Филозофској факултету у Новом Саду (распоред предмета по семестрима и годинама студија и спецификације предмета)* – официјелни сајт ФФ.
- НПП НС – *Наставни план и програма наставне групе за Руски језик и књижевност, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за славистику, Нови Сад ак.1996 /97. (информатор).*
- НПП НС – *Наставни план и програма наставне групе за Руски језик и књижевност, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за славистику, Нови Сад шк. 2000/01 (информатор).*
- ПК РЈ 2007 – *Русский язык и его история. Программы кафедры русского языка для студентов филологических факультетов государственных университетов /специальность 2001 Русский язык и литература. Издание 2-е исправленное и дополненное (под. общей ред. М.Л.Ремнёвой) – официальный сайт Филологического факультета МГУ им. Ломоносова.*
- СА 2006 – *Стандарди за акредитацију високошколских услова. – Службени гласник Републике Србије, 2006, бр. 106.*
- ПА 2007 – *Правилник о стандардима и пословицима за акредитацију високошколских услова и студијских програма (2007*

ЛИТЕРАТУРА

- Гак, В. Г. (1976). *Проблемы преподавания русского языка как иностранного филологам-русистам*. Доклады 1976.
- Горшкова, К. В. (1984). *Роль дисциплин исторического цикла в подготовке преподавателя-русиста*. Тип 1984: 83-87.
- Димитријевић, Н. (1991). *Теоријске основе наставе страних језика на филолошким факултетима*. Зб. 1991: 21-32.
- Иванов, В. В. (1979). *Современная наука об истории русского языка и историко-лингвистическая подготовка филологов-русистов*. Доклады 1979.
- Кречмер, А. (2008). *О принципиальной важности сравнительного подхода к изучению славянских языков*. Зб: *Изучавање словенских језика, књижевности и култура као инословенских и страних (зборник теза и резимеа)*, Славистичко друштво Србије, Међународни симпозијум МАПРЈАЛ, Београд 2008 (3 –5. јуна): 83-84.
- Маројевић, Р. (1986). *Типолошко диференцирање руској и српско-хрватској језика (из дијахронијске и синхронијске перспективе)*. ЈФ, XLII, 1986: 21-41.
- Маројевић, Р. (2000). *Настава и проучавање старославенској и староруској језика на српским универзитетима*. *Старославенске студије* 2000: 143-150.
- Терзић, Б. (1970). *Однос синхроније и дијахроније у настјави руској језика на нашим универзитетима*. ЖЈ, XII-XIII, 1970-71: 1-4.
- Терзић, Б. (1983). *Значај српскохрватској језика за проучавање историјске фонетике и граматице руској језика*. *Књижевност и језик*, 30, 4, 1983: 251-256.
- Терзић, Б. (1985). *Некоторые аспекты диахронического подхода при изучении русского языка как близкородственного сербохорватскому языку*. РЯЗР 2/1985: 61-65.

Slobodanka V. Perkućin

DIACHRONIC DISCIPLINES IN THE TEACHING PROGRAMS AT RUSSIAN DEPARTMENTS IN THE SERBIAN CULTURAL SPEECH ENVIRONMENT

Summary

The problem of teaching the diachronic disciplines, including the Old Slavonic Language, the Comparative Grammar of Slavic Languages, the Historical Grammar of the Russian Language and the History of the Russian Literary Language for students of Russian is up to now an insufficiently studied issue in the Russian and foreign teaching methods. The present paper is an attempt to describe, analyse and evaluate the teaching programs of the Departments of the Russian Language in the Serbian cultural and speech environment in this field. The paper points out the necessity of creating a uniform and optimal system of teaching diachronic disciplines.

Key words: diachronic disciplines, Russian and foreign teaching methods, a uniform and optimal system of teaching diachronic disciplines.